

Analisis Kognitif Semantik Peribahasa Melayu Bersumberkan *Anjing* (*Canis Familiaris*)

Imran Ho-Abdullah

imranho@ukm.my

*Pusat Pengajian Bahasa dan Linguistik
Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
Universiti Kebangsaan Malaysia*

Abstrak

Peribahasa berkaitan dengan haiwan boleh ditemui dalam hampir semua bahasa dan budaya. Makalah ini membincangkan mekanisme kognitif yang membolehkan manusia membentuk peribahasa melibatkan haiwan dalam dari sudut linguistik kognitif. Khususnya, peranan metafora Rantaian Mahkluk Utama (RUM) dan metonimi spesifik melambangkan yang generik dalam semantik peribahasa Melayu berkaitan dengan anjing diteliti. Metafora RUM berasaskan satu pandangan budaya rakyat (*folk culture*) tentang hieraki makhluk dalam dunia hakiki. Menurut hieraki ini, setiap haiwan secara protaip mempunyai tingkah laku naluri masing-masing. Namun, budaya dan pengalaman masyarakat yang berbeza dalam berinteraksi dengan haiwan seperti anjing, kucing dan sebagainya akan membentuk model kognitif yang berbeza yang tercermin dalam peribahasa haiwan dalam bahasa tersebut. Mekanisme metonimi pula berperanan memindahkan sesuatu tingkah laku spesifik haiwan kepada sesuatu trait manusia secara umum. Hal ini memungkinkan skema metaforikal tentang pelbagai haiwan diwujudkan. Kerangka Ibañez-Moreno (2005) digunakan untuk menganalisis peribahasa Melayu bersumberkan anjing dengan melakukan pemetaan mandala sumber dan sasaran berdasarkan metafora dan metonimi itu. Analisis mendapati dalam peribahasa Melayu, anjing lazimnya dipetakan kepada orang yang lemah, hina, jahat, serta tidak berilmu. Ini amat berbeza dengan pemetaan yang berlaku dalam bahasa Inggeris di mana anjing sering dipetakan kepada manusia yang taat setia. Sekali gus, hal ini menampakkan perbezaan antara proposisi dan skema metaforikal dalam semantik peribahasa haiwan.

Katakunci: semantik kognitif, peribahasa haiwan, bahasa Melayu, metafora, metonimi.

A Cognitive Semantics Analysis of Malay Proverbs related to the Dog (*Canis Familiaris*)

Abstract

Animal proverbs can be found in almost all languages. This article examines the role of cognitive mechanisms, namely the Great Chain of Being metaphor and the specific stands for the generic metonymy in Malay proverbs relating to dogs. The Great chain metaphor is based on folk culture and knowledge of the hierarchy of entities in the real world.

According to this hierarchy, each animal has its typical instinctive behaviour. However, folk culture and knowledge might differ among cultures depending on their experience in interacting with the various animals which in turn will be reflected in the proverbs of their language. The metonymy the specific stands for the generic assumes the role of transferring a specific behaviour of the animal to a human trait generally. This allows for the creation of metaphorical schemas regarding various kinds of animals. Ibañez-Moreno's (2005) cognitive framework is applied to the analysis of Malay proverbs relating to dogs by mapping their source and target domain. Our analysis reveals that in Malay proverbs, the dog is often mapped onto human beings who are either weak, despised, bad or ignorant. Our findings confirm the differences in the propositions and metaphorical schemas in the semantics of animal proverbs.

Keywords: cognitive semantics, animal proverbs, Malay language, metaphor, metonymy.

Pendahuluan

Peribahasa berkaitan dengan haiwan boleh ditemui dalam hampir semua bahasa dan budaya. Krikmann (2007, hlm.12) dalam kajian beliau tentang peribahasa haiwan mendapati bahawa tanpa mengira perbezaan kawasan geografi, haiwan dalam kumpulan yang paling kerap digunakan dalam peribahasa ialah anjing, kuda dan lembu. Ini diikuti oleh ayam, serigala, babi, kucing dan kambing biri-biri (*sheep / ram*) dan diikuti oleh ikan, kaldai, burung, kambing dan tikus. Tiga belas haiwan ini membentuk dua pertiga daripada keberlakuan haiwan dalam peribahasa. Menurut beliau, susunan ini menampakkan bahawa haiwan yang 'jinak' (domestik) serta haiwan ternakan kerap timbul dalam peribahasa. Begitu juga haiwan yang 'dekat' dengan manusia atau yang sering ditemui manusia serta mempunyai impak kepada manusia akan muncul dengan lebih kerap dalam peribahasa. Bahasa Melayu juga mempunyai peribahasa bersumberkan kebanyakan haiwan di atas:

1. **Anjing** menyalak bukit, takkan runtuh
2. **Kuda** yang baik tak bercerai daripada pelananya
3. **Lembu** dogol jangan dibalun
4. **Ayam** yang tanggas di gelanggang
5. **Serigala** berbulu dombar
6. **Babi** merasai gulai
7. **Kucing** lalu, **tikus** tiada berdecit lagi
8. **Kambing** menyusui anak harimau, besar dia dipatahkan tengkuknya
9. **Ikan** pulang ke lubuk
10. **Burung** terbang dipipiskan lada

Beberapa persoalan timbul sama ada tabiat dan ciri-ciri haiwan yang digunakan dalam peribahasa adalah sejagat atau khusus kepada budaya tertentu. Misalannya, adakah semua peribahasa dalam bahasa-bahasa dunia mengaitkan singa atau harimau dengan 'berani'?

Atau mungkinkah sifat ‘berani’ dikaitkan dengan haiwan selain singa atau harimau dalam budaya dan bahasa yang berlainan. Umum mengetahui terdapat perbezaan dalam pandangan serta penilaian masyarakat terhadap haiwan tertentu. Misalannya, anjing menjadi haiwan peliharaan kegemaran dalam budaya barat, tetapi tidak (atau jarang) menjadi haiwan peliharaan (domestik) dalam masyarakat Melayu. Dalam hal ini, Lakoff & Turner (1989, hlm.193-194) menyenaraikan beberapa proposisi lazim tentang bagaimana kita melihat dan memikirkan haiwan tertentu dan bagaimana kita menggunakan pengetahuan berasaskan budaya rakyat dalam pembinaan skema metaforikal untuk haiwan tersebut. Antara proposisi lazim haiwan yang dicadangkan mereka: singa ialah haiwan yang berani dan mulia; rubah (*fox*) ialah haiwan yang cerdik; anjing ialah haiwan yang setia dan boleh diharapkan; kucing ialah haiwan yang mudah berubah hati dan berdikari; serigala ialah haiwan yang kejam dan pembunuh; gorila ialah haiwan cenderung bergaduh and buas; dan babi ialah haiwan pengotor, tidak teratur dan biadab. Persoalannya adakah proposisi lazim ini merupakan sesuatu yang sejagat?

Dalam makalah ini persoalan di atas akan dibincangkan berdasarkan satu kaedah analisis peribahasa berpandukan teori semantik kognitif. Peribahasa berkaitan dengan anjing khususnya akan diteliti dengan menghuraikan mekanisme kognitif (metafora dan metonimi) serta peranan mekanisme-mekanisme ini dalam pembentukan maksud sesuatu peribahasa. Pendekatan kognitif semantik yang mengambil kira aspek sosio-budaya mampu untuk menghuraikan prinsip sejagat yang mendasari cara manusia memahami dan memberikan erti kepada peribahasa. Pendekatan ini juga memperluas kajian semantik peribahasa mencakupi bukan sahaja unsur dan struktur linguistik, tetapi mengambil kira juga pengetahuan latar (*background knowledge*), kepercayaan budaya (*cultural beliefs*) serta budaya rakyat (*folklore*) yang terkandung dalam sesuatu peribahasa.

Peribahasa Dari Sudut Kognitif Semantik

Penggunaan kerangka kognitif semantik tidak terhad pada kajian aspek tatabahasa (Nor Hashimah Jalaluddin et al., 2010) tetapi juga merangkumi aspek pragmatik dan metafora (Kövecses, 2002). Dari sudut kognitif, peribahasa amat menjimatkan proses mental. Berasaskan satu situasi khusus, kita dapat memahami pelbagai situasi lain. Dengan kata lain, kita dapat menggambarkan satu adegan (*scene*) tentang satu peristiwa dalam minda kita dengan hanya merujuk secara tidak langsung kepada satu peristiwa atau fakta lain. Contohnya, dalam peribahasa *Menari yang tak pandai, dikatakan lantai nan terjungkit*, kita dirujuk kepada satu adegan atau senario seseorang yang tidak pandai menari lantas menyalahkan lantai tidak rata, tanpa menyedari bahawa kelemahannya yang menyebabkan tarian itu tidak baik. Seterusnya, adegan ini boleh ‘dipindahkan’ atau dipetakan kepada mana-mana situasi seseorang yang menyalahkan orang lain (atau mencari alasan) serta tidak mahu mengaku kelemahan atau kebodohnya sendiri. (cf. analisis peribahasa *Blind blames the ditch* oleh Lakoff & Turner 1989, hlm.162)

Metafora Rantainya Utama Makhhluk

Keupayaan minda kita untuk memindahkan dan membuat perkaitan antara satu adegan dengan adegan yang lain dalam memberikan makna dan interpretasi sesuatu peribahasa menurut kerangka kognitif semantik berasaskan mekanisme kognitif metafora dan metonimi. Metafora umum yang dikenali sebagai Metafora Rantainya Utama Makhhluk (*Great Chain of Being Metaphor*) (Lakoff & Turner, 1989; Kovesces, 2002) merupakan kunci kepada makna dan interpretasi peribahasa berkaitan dengan haiwan. Idea Rantainya Utama Makhhluk (RUM) ini dibincangkan oleh Lovejoy (1936) dalam konteks sejarah falsafah barat. Menurut beliau, RUM ini satu model rakyat (*folk model*) atau model budaya (*cultural model*) yang menguasai dan menentukan pandangan hidup atau *weltanschauung* manusia sejak baharian klasik (Yunani dan Rom), Zaman Pertengahan dan Zaman Pembaharuan Renaissance di Eropah. Menurut model ini, segala objek dan entiti RUM membentuk satu sistem berhieraki dengan setiap makhhluk dan benda pada satu kedudukan sewajarnya yang tidak berubah pada rantainya itu. Tuhan berada pada tahap yang paling tinggi dalam rantainya itu, diikuti oleh malaikat, manusia, haiwan, tumbuhan dan objek kompleks serta objek alam fizikal dan sebagainya (Krikmann, 2007). RUM juga membentuk Model Kognitif Terunggul (*Idealized Cognitive Model*) atau Metafora RUM yang memperihalkan hubung kait antara manusia dengan makhhluk di bawahnya, serta perluasan metafora RUM yang memperihalkan hubung kait antara manusia dengan Tuhan dan alam semesta. Metafora RUM serta ektensinya memungkinkan kita memetakan emosi, ciri-ciri psikologikal dan sosial serta perwatakan dan perlakuan manusia kepada alam fizikal dan objek lain dalam rantainya itu, termasuklah haiwan (Lakoff & Turner, 1989, hlm.166-170). Objek pada tahap lebih tinggi mempunyai sifat objek pada tahap yang lebih rendah daripadanya tetapi tidak sebaliknya. Oleh itu makin tinggi kedudukan dalam rantainya itu, lebih banyak sifat yang dipunyai objek itu. Misalannya, manusia mempunyai ciri-ciri fizikal, biologikal, naluri dan perlakuan tertentu serta ciri-ciri khusus tahap tinggi seperti akal, moral, penilaian aestetik dan sebagainya (Krikman 2007, hlm.5). Namun demikian, RUM boleh berfungsi dua hala; bukan sekadar membolehkan kita memahami trait manusia yang umum dari segi sifat makhhluk yang lebih rendah dalam rantainya; tetapi juga membolehkan kita memahami aspek tabii haiwan (dan objek yang rendah dalam rantainya) dari segi sifat dan perwatakan manusia (Lakoff & Turner, 1989, hlm.172). Metafora RUM merupakan satu metafora umum (skematik) yang produktif kerana ia boleh terpakai dalam banyak situasi yang mempunyai struktur tahap generik yang sama. Misalannya, peribahasa *Harimau menyorokkan kuku* boleh digunakan dalam pelbagai situasi untuk merujuk kepada seorang manusia atau juga haiwan lain.

Metonimi SPESIFIK MEWAKILI YANG GENERIK

Selain metafora RUM, satu lagi mekanisme yang beroperasi dalam interpretasi semantik peribahasa ialah metonimi SPESIFIK MEWAKILI YANG GENERIK.¹ Metonimi ini juga berupa

---

¹ Dalam kerangka Lakoff & Turner (1989, hlm.162), mereka menganjurkan ini sebagai satu metafora pada tahap generik, GENERIK ITU SPESIFIK yang memetakan satu skema tahap spesifik kepada sebilangan besar skema tahap spesifik yang sepadan. Kesemua skema tahap spesifik itu mempunyai struktur tahap generik yang sama sebagai skema mandala sumber mereka. Sebaliknya Krikman (2007) menganjurkan

satu skema asas atau skema generik² yang menggambarkan kemampuan semantik atau 'potensi interpretasi' peribahasa tersebut dan seterusnya berperanan untuk (a). menghubungkan semantik harfiah peribahasa dengan maksud metaforikal peribahasa (maksud tersirat); (b). menyimpulkan maklumat tentang keseluruhan skop semantik peribahasa, yakni semua maksud yang mungkin bagi peribahasa tersebut (Krikmann 2007, hlm.10). Kövecses & Radden (1999, hlm.34), Panther & Thornburg (2003) dan Ruiz de Mendoza (2001, hlm.4) juga berpendapat bahawa mekanisme kognitif metonimik memainkan peranan dalam tafsiran makna sesuatu peribahasa. Perkaitan metonimik yakni X 'mewakili' Y juga perlu beroperasi dalam pemetaan peribahasa dari mandala sumber ke mandala sasaran dan bukan sekadar perhubungan metaforik X itu Y. Dengan kata lain, peribahasa bergantung pada mekanisme kognitif metonimik tahap tinggi seperti metonimi SPESIFIK MEWAKILI YANG GENERIK yang merealisasikan satu pemetaan generik kepada situasi spesifik dan khusus. Ruiz de Mendoza (1999, hlm.19) berpendapat bahawa struktur semantik peribahasa merupakan interaksi antara metafora dan metonimi. Lazimnya, janaan pemetaan metaforik menjadi mandala sumber untuk metonimi. Seterusnya, perkembangan metonimik mandala sumber sesuatu metafora bertanggungjawab membekalkan kandungan semantik yang relevan untuk membina pemetaan metaforik yang seterusnya dengan menghasilkan satu ruang generik untuk dilakukan interpretasi. Oleh itu, kedua-dua pola interaksi metonimi ini adalah penting dalam tafsiran peribahasa, memandangkan pola-pola inilah yang membenarkan penggunaan metonimi SPESIFIK MEWAKILI YANG GENERIK yang menjadi asas kepada semantik peribahasa.

Sebagai contoh, peribahasa 'Biar mati ditangkap harimau, jangan mati digigit anjing'. Kita mempunyai kefahaman metaforikal tentang hierarki dalam rantaian utama makhluk (atau kedudukan harimau dan anjing dalam alam haiwan) harimau itu lebih besar, gagah dan kuat daripada anjing (yang boleh dianggap lebih rendah dan lemah dibandingkan dengan harimau dalam susunan hierarki alam haiwan) dari sudut metafora asas RUM. Berasaskan kefahaman metaforik ini (yang juga mempunyai asas dalam budaya rakyat), kita boleh memetakan kekalahan atau kematian akibat ditangkap /dibaham oleh haiwan gagah (harimau) sebagai lebih baik (lebih mulia/ lebih tinggi) dibandingkan dengan digigit anjing. Seterusnya kita boleh memetakan haiwan lemah (anjing) kepada manusia yang lemah / hina dan haiwan gagah (harimau) kepada manusia yang kuat / mulia (secara fizikal dan juga metaforikal dan pada masa yang sama mengekalkan struktur tahap generik. Dalam hal ini metafora RUM berinteraksi dengan metonimi SPESIFIK MEWAKILI YANG GENERIK dengan perkembangan mandala satu haiwan spesifik mewakili sejenis manusia tertentu dalam mandala manusia. Dalam hal ini hierarki alam haiwan yang spesifik (harimau) mewakili manusia kuat / gagah dan anjing mewakili manusia lemah / hina.

---

pemetaan ini sebagai satu metonimi tahap generik. Untuk penjelasan tentang perbezaan pendekatan sila lihat Krikman (2007).

² Kövecses (2002, hlm.38) berpendapat bahawa metafora dan metonimi pada skema tahap generik boleh direalisasikan dengan pelbagai cara. Setiap skema berlainan yang direalisasikan mewujudkan satu metafora pada tahap spesifik yang baru.

Aspek Budaya Dalam Peribahasa Haiwan

Sekiranya semantik peribahasa haiwan didasari metafora RUM dan metonimi SPESIFIK MEWAKILI YANG GENERIK, bagaimana pula dengan peranan budaya dan budaya rakyat tentang haiwan? Misalannya, adakah semua budaya melihat singa itu sebagai satu haiwan yang gagah dan berani atau mungkinkah budaya yang berbeza memetakan sifat ‘berani’ kepada haiwan yang lain selain singa? Persoalan ini penting dalam analisis semantik peribahasa kerana budaya rakyat akan mempengaruhi pemetaan yang mungkin dan tidak mungkin dan dengan itu menentukan had dan skop semantik peribahasa tersebut.

Dalam hal ini, ternyata semestinya ada perbezaan dan persamaan antara proposisi lazim tentang haiwan berdasarkan budaya rakyat yang berbeza. Hal ini kerana ada haiwan yang wujud dan sering ditemui dalam satu masyarakat dan budaya tetapi tidak wujud atau jarang ditemui dalam satu masyarakat yang lain. Misalannya, beruang panda wujud hanya di negara China sementara penguin tidak terdapat di negara khatulistiwa. Begitu juga satu peranan yang dimainkan oleh haiwan tertentu dalam satu masyarakat mungkin dimainkan oleh haiwan lain dalam masyarakat yang lain. Misalannya, kuda lazim digunakan untuk menarik pedati di kalangan masyarakat petani Inggeris, manakala lembu digunakan untuk tujuan tersebut di kalangan masyarakat petani Portugis (Lihat Flonta, 2001):

1. a. Don't put the cart before the horse.
Jangan letak pedati sebelum kuda
- b. Não ponhas o carro à frente dos bois .
Jangan letak pedati hadapan lembu jantan

Begitu juga haiwan tertentu mungkin memainkan peranan yang berbeza dalam masyarakat yang berlainan. Anjing menjadi haiwan peliharaan kegemaran masyarakat barat tetapi bukan dalam masyarakat Melayu. Namun demikian, Lakoff & Turner (1989, hlm.194) berpendapat bahawa pengetahuan rakyat (*folk knowledge*) yang mendasari peribahasa adalah alamiah dan oleh itu sejagat. Sebaliknya, Ibañez-Moreno (2005) berpendapat bahawa sungguhpun terdapat persamaan dalam peribahasa haiwan antara budaya ini tidak semestinya bermaksud bahawa proposisi berkaitan dengan sesuatu haiwan itu sejagat. Hal ini kerana liputan peribahasa haiwan amatlah luas dan setentunya mempunyai ruang untuk kelainan proposisi akibat perbezaan dalam budaya. Oleh itu, proposisi berkaitan haiwan yang dicadangkan oleh Lakoff & Turner (1989) bukan merupakan proposisi sejagat. Namun demikian, proposisi itu mempunyai kesepunyaan atau kesamaan dalam banyak budaya. Oleh itu tidak hairanlah mengapa terdapat peribahasa dalam pelbagai bahasa dan budaya yang hampir serupa dari segi perspektif mahupun bentuk, seperti contoh dari bahasa Inggeris dan Portugis (Flonta, 2001) di bawah.

1. a. All cats are grey in the dark. (Inggeris)
- b. De noite todos os gatos são pardos. (Portugis)

2. a. Curiosity killed the cat. (Inggeris)
- b. A curiosidade matou o gato. (Portugis)

Berdasarkan perbincangan di atas, ternyata bahawa peribahasa haiwan juga tertakluk pada budaya dan tidak bersifat sejagat. Namun demikian terdapat banyak persamaan antara budaya. Jika pun tiada peribahasa haiwan yang sama, kita dapat menginterpretasikan peribahasa tersebut kerana mekanisme mental (kognitif) yang mendasari peribahasa adalah sejagat. Khususnya, kesejagatan dalam peribahasa haiwan pelbagai budaya dari perspektif semantik kognitif ialah mekanisme kognitif yang digunakan penutur untuk menghasilkan, memahami dan mewariskan peribahasa dalam bahasa dan budaya masing-masing. Metafora RUM menjadi model budaya yang memberikan makna kepada sifat dan perlakuan manusia, haiwan dan objek lain dalam rangkaian itu. Kita dapat memahami manusia dari sudut makhluk lain dalam rangkaian itu dan juga menerangkan perlakuan sesuatu haiwan dari sudut sifat dan perlakuan manusia. Mandala kehidupan haiwan merupakan satu mandala yang paling berhasil dan produktif untuk memahami mandala manusia. (Lakoff & Turner, 1989).

Dalam bahagian seterusnya, satu analisis peribahasa haiwan, khususnya peribahasa anjing dilakukan dengan menggunakan kerangka semantik kognitif untuk memperlihatkan nilai sosial dan budaya haiwan tersebut dalam masyarakat Melayu dari sudut peribahasanya. Peribahasa anjing telah dipilih untuk tujuan menghadkan serta mengurangkan skop kajian peribahasa haiwan untuk menguji kegunaan kerangka teori untuk menjelaskan semantik peribahasa haiwan secara umum.

Analisis Peribahasa ‘Anjing’

Korpus kajian

Korpus untuk kajian ini telah diperolehi daripada Pusat Rujukan Persuratan Melayu @ DBP (<http://prpm.dbp.gov.my/Search.aspx?k=kucing&d=11>). Keseluruhannya sebanyak 56 peribahasa (pepatah, bidalan, berkaitan dengan kata *anjing* telah diperolehi. (Lampiran A). Daripada jumlah itu, sebanyak 35 (62.5%) peribahasa merupakan peribahasa pepatah, bidalan dan perbilangan, manakala selebihnya 21 (37.5%) merupakan peribahasa perumpamaan (Lampiran B).³ Perumpamaan tidak akan diteliti dalam kajian kerana perumpamaan berfungsi dengan melakukan perbandingan langsung dengan menggunakan petanda analogikal dan perbandingan seperti *laksana*, *macam*, *ibarat*, *umpama*, *seperti*, *bak* dan *bagai*. Oleh itu mekanisme perumpamaan berbeza dengan metafora kerana perumpamaan bersifat harfiah dengan perbandingan dilakukan melalui penggunaan petanda analogikal / perbandingan yang jelas.⁴ Kesemua 35 peribahasa ini telah diteliti untuk memastikan kerangka semantik kognitif dapat benar-benar diterapkan dan berupaya untuk menghuraikan struktur semantik peribahasa dengan berpeda.

---

³ Untuk klasifikasi peribahasa Melayu, sila rujuk Lim Kim Hui (2005),

⁴ Namun ada juga pendapat yang menyatakan bahawa perumpamaan juga berada dalam kategori metafora dan berkongsi kategori kognitif yang sama. (Fludernik et. al., 1999).

Analisis

Daripada 35 peribahasa Melayu yang dianalisis, 14 (40.0%) memaparkan *anjing* sebagai Pelaku (protagonis) sesuatu perbuatan, 11 (31.4%) memaparkan anjing sebagai objek atau antagonis perbuatan manusia. Selebihnya, 10 peribahasa (28.6%) merujuk kepada bahagian anjing seperti ekor anjing (n = 5), mulut anjing, leher anjing, atau atribut anjing seperti tuah anjing dan semangat anjing serta objek berkaitan anjing - tali anjing (masing-masing n = 1).

Peribahasa yang memaparkan anjing sebagai Pelaku (protagonis) sesuatu perbuatan boleh 'diertikan' melalui tingkah laku atau perbuatan haiwan itu. Interpretasi peribahasa ini memerlukan ekstensi penggunaan metafora Rantaian Utama berdasarkan metafora konsepsi generik RUM atau secara spesifik MANUSIA ITU HAIWAN. Beberapa contoh peribahasa yang berskema sedemikian dianalisis di bawah:

1. **Anjing** menyalak bukit, takkan runtuh.

SUMBER		SASARAN
Metafora		
Anjing	-----▶	orang yang jahat
menyalak	-----▶	mencela
bukit	-----▶	orang baik
runtuh	-----▶	binasa kebaikan

Rajah 1: Skema metaforikal **Anjing** menyalak bukit, takkan runtuh

Dalam peribahasa ini, tingkah laku haiwan itu (menyalak) dipetakan kepada kelakuan manusia (mencela) – dan mereka yang mencela orang lain dianggap sebagai orang jahat (berniat jahat). Objek yang menjadi sasaran salakan anjing, iaitu entiti semulajadi (bukit) pula dipetakan kepada orang yang kena cela. Kesemua objek dalam mandala sumber mempunyai kedudukan tertentu dalam RUM yang dipetakan kepada manusia. Ternyata anjing mempunyai nilai metaforikal yang berbeza daripada nilai yang dicadangkan Lakoff & Turner (1989) bahawa anjing itu haiwan yang setia dan boleh diharap. Peribahasa seterusnya juga menunjukkan anjing sebagai orang yang lemah / hina.

2. **Anjing** menyalak di ekor gajah

SUMBER		SASARAN
Metafora		
Anjing	-----▶	orang yang lemah / hina
Gajah	-----▶	orang berkuasa
menyalak di ekor	-----▶	Melawan tetapi tiada sia-sia
Menyalak	-----▶	Melawan tapi sia-sia

Rajah 2: Skema metaforikal **Anjing** menyalak di ekor gajah

Dalam peribahasa ini, tingkah laku anjing menyalak di ekor gajah dipetakan kepada mandala tingkah laku manusia. Dalam skema RUM (Melayu), anjing merupakan haiwan yang lebih rendah (bukan sahaja dari segi saiz dan kekuatan) daripada gajah. Oleh itu salakan anjing tiada kesan pada gajah yang besar kerana gajah tidak takut dan tidak boleh diapa-apakan oleh salakan anjing. Tambahan pula anjing hanya mampu menyalak di bahagian belakang atau ekor gajah yang menekankan lagi kelemahan dan kehinaan sang anjing melalui metafora BELAKANG ITU HINA (HADAPAN ITU MULIA). Pemetaan sumber kepada sasaran menghasilkan makna peribahasa ‘perbuatan yang sia-sia apabila orang yang lemah / hina cuba melawan orang yang berkuasa’.

3. Anjing bercawat ekor

SUMBER		SASARAN
Metafora		
Anjing	-----▶	orang yang hina
bercawat	-----▶	melakukan sesuatu yang memalukan / dalam keadaan yang memalukan
ekor	-----▶	penutup malu yang tidak berkesan

Rajah 3: Skema metaforikal **Anjing** bercawat ekor

Peribahasa ini merujuk kepada tingkah laku anjing yang berlari dengan ekornya ke bawah antara kakinya akibat kalah dalam pergaduhan dengan anjing lain atau apabila dihalau dalam ketakutan (Abrantes, 2001). Hal ini merupakan satu tindak balas naluri siapa? mempertahankan diri bagi menggelakkan ekornya digigit anjing lain dan juga bagi melindungi kawasan ‘sensitif’ atau kemaluannya. Adegan ini dirakamkan dalam peribahasa anjing bercawat ekor dan juga anjing tiada bercawat ekor dengan pemetaan makna kepada sesuatu yang memalukan atau hina dan tiada berguna. Adegan yang sama kebetulan juga dirakam dalam peribahasa Inggeris *tail between one's legs* yang merujuk kepada situasi seseorang telah dikalahkan, dihina atau diaibkan. Sungguhpun manusia tidak berekor, adegan ini dapat dipetakan kepada manusia melalui RUM.

Contoh peribahasa yang antagonis atau objek perbuatan manusia ialah anjing disenaraikan di bawah:

1. Anjing diberi makan nasi takkan kenyang.
2. **Anjing** ditepuk menjungkit ekor.
3. **Anjing** itu, kalau dipukul sekalipun, berulang juga ia ke tempat bangkai yang banyak tulang.
4. **Anjing** itu, meskipun dirantai dengan rantai emas, nescaya berulang-ulang juga ia ke tempat najis.
5. **Anjing** terpangang ekor.
6. Terlepas daripada babi gemuk, terpeluk **anjing** kurap.
7. Memberi makan **anjing** di tembikar, memberi makan gajah dengan alatnya.
8. Mengusik **anjing** tidur.

9. Melepaskan anjing tersepit, sudah lepas dia menggigit.
10. Pukul **anjing** tengok-tengok tuannya.
11. Pukul **anjing**, tak pandang mata tuannya.

Untuk peribahasa dalam kelas ini, Pelaku (Agen) lazimnya tidak dinyatakan ($\emptyset$). Dalam peribahasa (a). Anjing diberi makan nasi takkan kenyang serta (b). **Anjing** ditepuk menjungkit ekor, yang menjadi fokus ialah objek perbuatan – anjing serta tindak laku / tindak balas anjing apabila dikenakan sesuatu perbuatan. Dalam peribahasa (a) anjing itu tidak kenyang walaupun diberi makan ; dalam (b) anjing yang ditepuk itu dikatakan akan menjungkit ekornya. Skema metaforikal bagi beberapa peribahasa yang melibatkan anjing sebagai antagonis dibincangkan di bawah.

4. **Anjing** diberi makan nasi takkan kenyang'

Lazimnya, jika kita makan nasi, kita berasa kenyang. Namun demikian, dalam peribahasa (4), anjing dikatakan tidak akan kenyang jika diberi makan nasi. Hal ini mungkin kerana nasi bukan makanan lazim anjing dan oleh itu perbuatan memberi anjing makan nasi boleh dianggap sia-sia sahaja. Dalam hal ini, sesuatu situasi khusus atau spesifik berkaitan haiwan diberikan pengertian yang lebih generik (kelakuan manusia) yang berada pada hieraki lebih tinggi dalam Rantaian Utama.

SUMBER		SASARAN
anjing	-----▶	orang yang jahat
nasi	-----▶	nasihat baik
tidak kenyang	-----▶	sia-sia

Rajah 4: Skema Metaforikal '**Anjing** diberi makan nasi takkan kenyang'

5. Melepaskan anjing tersepit, sudah lepas dia menggigit'

Bagi peribahasa Melepaskan anjing tersepit, sudah lepas dia menggigit, anjing dilihat sebagai haiwan yang tidak tahu berterima kasih kerana akan menggigit orang yang melepaskannya daripada sepitan. Sekali lagi satu situasi atau 'kejadian' spesifik dipetakan kepada kelakuan manusia yang lebih generik.

SUMBER		SASARAN
anjing	-----▶	orang yang tidak tahu berterima kasih
tersepit	-----▶	dalam kesusahan
melepaskan	-----▶	membantu / menolong
menggigit	-----▶	tidak berterima kasih

Rajah 5: Skema metaforikal 'Melepaskan anjing tersepit, sudah lepas dia menggigit'

Dalam peribahasa yang melibatkan bahagian anjing, ekor anjing (n = 5) merupakan bahagian yang paling menonjol.

1. Betul, betul ekor **anjing**; walau bagaimanapun ada juga bengkoknya.
2. Ekor **anjing** berapa pun dilurut (akan dia) tiada juga betul.
3. Habis minyak sepasu, ekor **anjing** diurut tiada akan lurus.
4. Hendak meluruskan ekor **anjing**.
5. Lurus-lurus ekor **anjing**, walau bagaimanapun ada juga bengkoknya.

Peribahasa dalam kelas ini memperlihatkan pengoperasian metonimi spesifik itu generik. Satu bahagian anggota badan anjing yakni ekor anjing mewakili keseluruhan tabiat anjing dan seterusnya melalui metafora RUM, anjing secara keseluruhan dipetakan kepada orang yang jahat. Varian peribahasa ini Betul, betul ekor **anjing**; walau bagaimanapun ada juga bengkoknya mempunyai makna yang sama. Perbezaannya, konsep lurus tidak dinyatakan dalam mandala sumber.

SUMBER		SASARAN
anjing	-----▶	orang yang jahat
ekor	-----▶	
lurus	-----▶	baik
bengkok	-----▶	jahat

Rajah 6: Skema metaforikal Lurus ekor **anjing**, walau bagaimanapun ada juga bengkoknya

Selain ekor, bahagian anjing yang lain juga boleh dipetakan kepada mandala sasaran melalui mekanisme metonimik. Dalam (6), rantai biasanya dikalung pada bahagian leher. Dalam hal ini pemetaan metonimi keseluruhan tindakan mengalungkan rantai intan di leher dipetakan kepada aksi pemberian sesuatu benda yang berharga. Begitu juga untuk peribahasa (7), pemetaan metonimi untuk adegan 'intan keluar dari mulut anjing' boleh dipetakan kepada pengucapan oleh seseorang memandangkan mulut merupakan organ percakapan.

6. Intan dikalungkan di leher **anjing**.

SUMBER		SASARAN
anjing	-----▶	orang yang tidak tahu menghargai sesuatu
intan	-----▶	barang yang berharga/ nasihat yang baik
mengalung di leher	-----▶	memberikan sesuatu

Rajah 7: Skema metaforikal Intan dikalungkan di leher **anjing**

7. Jikalau intan itu biar keluar dari mulut **anjing** sekalipun, bernama intan juga.

SUMBER		SASARAN
anjing	-----▶	orang yang jahat
intan	-----▶	nasihat yang baik
keluar	-----▶	diucapkan
mulut anjing	-----▶	mulut orang yang jahat
bernama intan juga	-----▶	tetap nasihat yang baik

Rajah 8: Skema metaforikal “Jikalau intan itu biar keluar dari mulut **anjing** sekalipun, bernama intan juga”

Tabiat anjing yang negatif dan kedudukan anjing yang rendah dalam RUM jelas dalam peribahasa Melayu yang protagonisnya ialah anjing. Dalam setiap peribahasa ini anjing dipetakan kepada manusia berciri negatif. 26 daripada 35 peribahasa (74.3%) yang dianalisis memetakan anjing kepada manusia yang bersifat negatif.

SUMBER		SASARAN
Metafora		
Anjing	-----▶	orang yang lemah / hina 1. Anjing biasa makan tahi, jika tak makan mencium ada juga. 2. Anjing dengan tahi, tidak makan atau menjilat, tetapi mencium ada juga. 3. Anjing bercawat ekor 4. Anjing menyalak di ekor (= dipanjat) gajah. 5. Biar mati ditangkap harimau, jangan mati digigit anjing.
	-----▶	orang yang jahat 8. Anjing biasa makan tahi, jika tak makan mencium ada juga. 9. Anjing dengan tahi, tidak makan atau menjilat, tetapi mencium ada juga. 10. Anjing menyalak bukit, takkan runtuh 11. Tiada terjilat oleh anjing.
	-----▶	orang yang suka berlawan 1. Anjing galak, babi berani
	-----▶	orang yang tidak berilmu 1. Anak anjing takkan menjadi anak

- musang jebat
2. Manusia tertarik oleh tanah airnya,
anjing tertarik oleh piringnya

Rajah 9: Pemetaan metaforikal anjing dalam peribahasa Melayu

Peribahasa anjing ada juga yang bersifat neutral (bahkan positif) dalam pandangan budaya rakyat tentang anjing. Peribahasa yang bersifat neutral ini lazimnya membandingkan anjing dengan haiwan lain. Misalnya, peribahasa “Membebek kambing lari ke hutan, menyalak anjing lari ke kota” adalah antara peribahasa tunggal yang melihat anjing sebagai berani dalam situasi tertentu dibandingkan dengan haiwan lain dalam RUM. Adegan kambing membebek dan anjing menyalak juga boleh dipetakan kepada keadaan huru-hara (keadaan bising) dari segi metonimik SPESIFIK MEWAKILI YANG GENERIK.

SUMBER		SASARAN
kambing	-----▶	orang penakut
membebek	-----▶	membuat bising
lari ke hutan	-----▶	menyembunyi diri
anjing	-----▶	orang berani
menyalak	-----▶	membuat bising
lari ke kota	-----▶	menuju ke tempat ramai

Rajah 10: Skema metaforikal Membebek kambing lari ke hutan,
menyalak **anjing** lari ke kota

Begitu juga dalam peribahasa “Tuah anjing, celaka kuda”, anjing yang berada pada tahap rantaian yang lebih rendah seharusnya lebih ‘celaka’ daripada kuda yang lebih tinggi darjatnya dalam rantaian makhluk. Semantik peribahasa ini beroperasi dengan mengubah kedudukan hieraki haiwan yang berada lebih rendah dalam rantaian mengatasi haiwan yang lebih tinggi kedudukannya dalam hieraki rantaian. Sebaliknya, jika pepatah itu berbunyi ‘tuah kuda, celaka anjing’ maka akan hilanglah semantik peribahasa asal kerana sememangnya haiwan yang lebih tinggi kedudukan dalam rantaian itu lebih baik, mulia dan bertuah daripada haiwan pada kedudukan rendah dalam rantaian.

SUMBER		SASARAN
tuah	-----▶	beruntung
anjing	-----▶	Orang (rendah darjat)
celaka	-----▶	celaka
kuda	-----▶	Orang (lebih tinggi darjat)

Rajah 11: Skema metaforikal tuah anjing, celaka kuda

Kesimpulan

Model budaya Rantaian Utama Mahkluk yang bersifat hieraki menyampaikan satu pandangan rakyat tentang susunan ideal dalam dunia hakiki. Menurut hieraki ini, setiap haiwan mempunyai tingkah laku dan sifat tersendiri. Model ini menjadi asas kepada metafora konsepsi Rantaian Utama. Seterusnya apabila metonimi SPESIFIK MEWAKILI YANG GENERIK diterapkan, kita dapat memahami tingkah laku dan trait manusia dari sudut tingkah laku dan trait haiwan itu. Hal ini memungkinkan pengwujudan skema metaforikal tentang pelbagai haiwan. Anjing menurut pandangan ini dilihat sebagai haiwan yang boleh diharap dan setia (Lakoff & Turner, 1989). Namun berdasarkan analisis peribahasa anjing, dari segi budaya Melayu pula, anjing ialah haiwan yang hina, lemah dan jahat. Hal ini menampakkan perbezaan antara proposisi dan skema metaforikal dalam semantik peribahasa haiwan. Namun demikian, analisis ini tidak menyangkal pendapat sarjana yang menyatakan peribahasa mempunyai skema metaforikal yang sejagat tanpa mengira budaya. Hal ini kerana, sungguhpun terdapat perbezaan antara budaya dalam proposisi, adegan, skrip (*cultural scripts*), dan pandangan kenyataan tentang anjing, semua peribahasa (tidak kira budaya dan bahasa) mempunyai satu skema metaforikal sepunya berdasarkan struktur metaforikal peribahasa (metafora RUM dan metonimi SPESIFIK MEWAKILI YANG GENERIK) yang seterusnya dikategorikan dengan cara yang berbeza mengikut proposisi yang berbeza mengikut budaya dan bahasa masing-masing.

Rujukan

- Abrantes, R. (2001). *Dog language: An encyclopedia of Canine behaviour*. Wenatchee, WA: Dogwise Publisher.
- Flonta, T. (2001). *A Dictionary of English and Portuguese equivalent proverbs*. Hobart: DeProverbio.
- Fludernik, M., Freeman, D.C., & Freeman, Margaret H. (1999). Metaphor and Beyond An introduction. *Poetics Today*, 20(3), 383-396.
- Ibañez-Moreno, A. (2005). An analysis of the cognitive dimension of proverbs in English and Spanish: The conceptual power of language reflecting popular believes. *SKASE Journal of theoretical linguistics*, 2(1), 42-54. (Atas talian) Telah dimuat turun 7 Mei, 2010 dari <http://www.pulib.sk/skase/Volumes/JTL02/04.pdf>
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A practical introduction*. New York: Oxford University Press.
- Kövecses, Z., & Radden, G. (1998). Metonymy: Developing a cognitive linguistic view. *Cognitive Linguistics*, 9(1), 37-77.

- Krikmann, A. (2007). The great chain of being as the background of personificatory and depersonificatory metaphors in proverbs and elsewhere. Kertas kerja dalam 1st Interdisciplinary colloquium on proverbs: Tavira (Algarve), Portugal, 5 - 12 November 2007.
- Lakoff, G., & Turner, M. (1989). *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lim Kim Hui. (2005). *Budi as the Malay mind: A philosophical study of Malay ways of reasoning and emotion in peribahasa*. Disertasi Ph.D, University of Hamburg.
- Lovejoy, A.O. (1936). *The great chain of being: A study of the history of an idea*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Nor Hashimah Jalaluddin, Zaharani Ahmad & Nurul Huda Mohd Saad. (2010). Peluasan makna imbuhan *Ber-*: Analisis semantik kognitif. *GEMA Online™ Journal of Language Studies*, 10 (1): 103 – 123. (Atas Talian) Telah dimuat turun 8 Mei 2010 dari http://pkukmweb.ukm.my/~ppbl/Gema/GEMA%202010/pp%20103_123.pdf
- Panther, Klaus-Uwe. & Thornburg, L. L. (eds.) (2003). *Metonymy and pragmatic inferencing*. Amsterdam: John Benjamins.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, F. J. (1999). *From semantic undetermination via metaphor to conceptual interaction*. Essen: LAUD 492.
- Ruiz de Mendoza Ibáñez, F. J. (2001). Metonymy and the grammar. *Language and communication*, 21(4), 321-357.

Lampiran A

1. Anak **anjing** takkan menjadi anak musang jebat.
2. **Anjing** bercawat ekor.
3. **Anjing** biasa makan tahi, jika tak makan mencium ada juga.
4. **Anjing** dengan tahi, tidak makan atau menjilat, tetapi mencium ada juga.
5. **Anjing** diberi makan nasi takkan kenyang.
6. **Anjing** ditepuk menjungkit ekor.
7. **Anjing** galak, babi berani.
8. **Anjing** itu, kalau dipukul sekalipun, berulang juga ia ke tempat bangkai yang banyak tulang.
9. **Anjing** itu, meskipun dirantai dengan rantai emas, nescaya berulang-ulang juga ia ke tempat najis.
10. **Anjing** kepada orang, raja kepada kita.
11. **Anjing** menyalak bukit, takkan runtuh.
12. **Anjing** menyalak di ekor (= dipanjat) gajah.
13. **Anjing** terpanggang ekor.
14. **Anjing** tiada bercawat ekor.
15. Biar mati ditangkap harimau, jangan mati digigit **anjing**.
16. Tiada terjilat oleh **anjing**.
17. Membebek kambing lari ke hutan, menyalak **anjing** lari ke kota.
18. Kalau **anjing** biasa makan tahi, tak makan hidu ada juga.
19. Manusia tertarik oleh tanah airnya, **anjing** tertarik oleh piringnya.
20. Berinduk semang kepada janda, bagai dokoh tali **anjing**.
21. Betul, betul ekor **anjing**; walau bagaimanapun ada juga bengkoknya.
22. Ekor **anjing** berapa pun dilurut (akan dia) tiada juga betul.
23. Habis minyak sepasu, ekor **anjing** diurut tiada akan lurus.
24. Hendak meluruskan ekor **anjing**.
25. Lurus-lurus ekor **anjing**, walau bagaimanapun ada juga bengkoknya.
26. Intan dikalungkan di leher **anjing**.
27. Jikalau intan itu biar keluar dari mulut **anjing** sekalipun, bernama intan juga.
28. Tuah **anjing**, celaka kuda.
29. Melepaskan **anjing** tersepit, sudah lepas dia menggigit.
30. Memberi makan **anjing** di tembikar, memberi makan gajah dengan alatnya.
31. Mempertinggi semangat **anjing**.
32. Mengusik **anjing** tidur.
33. Pukul **anjing** tengok-tengok tuannya.
34. Pukul **anjing**, tak pandang mata tuannya.
35. Terlepas daripada babi gemuk, terpeluk **anjing** kurap.
36. Sepuluh jung (= kapal) masuk pelabuhan, **anjing** bercawat ekor juga.

Lampiran B

1. Bagai **anjing** beranak enam.
2. Bagai **anjing** buruk kepala.
3. Bagai **anjing** melintang denai.
4. Bagai **anjing** tersepit di pagar.
5. Bak **anjing** tersepit.
6. Seperti **anjing** berebut tulang.
7. Seperti **anjing** berjumpa (= dapat) pasir.
8. Seperti **anjing** beroleh bangkai.
9. Seperti **anjing** dengan kucing.
10. Seperti **anjing** kedahuluan.
11. Seperti **anjing** kepala busuk.
12. Seperti **anjing** lapar mendapat tulang, daging segumpal dan sekeping apam.
13. Seperti **anjing** makan masak mentah.
14. Seperti **anjing** menggonggong bangkai.
15. Seperti **anjing** menggonggong tulang.
16. Seperti **anjing** mengulangi bangkai.
17. Seperti **anjing** mengunyah tulang.
18. Seperti disalak **anjing** bertuah.
19. Umpama **anjing** makan muntahnya.
20. Tergerenyeng-gerenyeng bagai **anjing** disua antan.

Penulis

Imran Ho-Abdullah (Ph.D) seorang Profesor Madya bidang Linguistik di Pusat Pengajian Bahasa dan Linguistik, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan di Universiti Kebangsaan Malaysia. Penerbitan beliau dalam bidang metafora dan kognitif linguistik termasuklah kajian metafora 'pembelajaran' dalam bahasa Melayu yang di terbitkan John Benjamins *Metaphors for Learning* (2008), pemetaforaan konsep sains dan metafora anggota badan.